

Motion till riksdagen

1987/88:Jo796

av Anders Nilsson m.fl. (s)
om odlingslandskapets förändring

Det svenska odlingslandskapet har formats av människan alltsedan djurhållning och åkerbruk infördes i landet. Odlingslandskapet ger gestalt åt bygder och landsdelar och är vårt värdefullaste kulturminne. Oersättliga naturvärden av olika slag finns överallt infogade i landskapet. Förändring av markanvändningen har under århundraden återspeglat sig i landskapsomvandlingar. Förändringarna har oftast haft ett lugnt förlopp, ibland har de haft en snabbare utveckling. Ett exempel på en tidsepok av det sistnämnda är 1950-talets slut och 1960-talets början när många små jordbruk under en relativt kort tid lades ned.

I dag står vi inför en ny omvandlingsfas som också kan få ett snabbt förlopp. Redan före sekelskiftet kan enligt vissa bedömningar i storleksordningen 0,5–1 miljon hektar åkermark vara tagen ur spannmålsproduktion. Diskussionen om dessa markers alternativa användning har hittills i stor utsträckning berört den viktiga frågan om produktionsalternativens nytta och lönsamhet. I mindre grad har landskapsbildens förändring berörts i denna debatt. Det har saknats en helhetssyn på odlingslandskapets omvandling.

Styrning nödvändig

Av regionala och miljömässiga skäl är det angeläget att bevara det öppna landskapet också i glesbygden. Därför bör möjligheterna undersökas att utforma ett stöd för dem som håller landskapet öppet – oberoende av om det sker genom spannmålsodling, alternativproduktion, djurhållning eller på annat sätt. Vi har den bestämda åsikten att samhället aktivt måste medverka i utformningen av det framtida kulturlandskapet.

Detta är en fråga av central betydelse. Det gäller att slå vakt om och bevara det värdefulla i vårt gemensamma kulturarv och naturmiljö. Hittills har det varit centrala och självklara mål för kulturminnesvården och naturvårdspolitiken. Nu måste perspektivet vidgas. Det måste omfatta möjligheter att påverka det nya kulturlandskap som växer fram. Det får inte enbart formas utifrån ett företagsekonomiskt lönsamhetstänkande utan också ges ett innehåll som tillgodoser naturvetenskapliga, sociala och etiska intressen.

För att nå dessa mål behövs bättre planeringsinstrument samt legala och ekonomiska styrmedel. Marknadskrafterna kan inte tillåtas att styra utformningen av det framtida kulturlandskapet.

Vår syn på problemen kring odlingslandskapets förändring stöds av nytt tänkande inom kulturminnesvården. Från att tidigare varit inriktad på bevarande av enstaka kulturminnen har synsättet svängt till att omfatta hela kulturmiljöer.

Vi ser inga skäl att vara främmande för en fortgående utveckling och omdaning av kulturlandskapet. Det vore ett ohistoriskt synsätt. En naturlig utgångspunkt för kulturmiljöpolicen är däremot att försöka slå vakt om landskapets mångfald, flerfaldiga skiktning och historiska dimension.

För att nå detta mål behöver jord- och skogsbrukspolicen innehålla moment av hänsynstagande till kulturmiljövårderna. Det vardagliga produktionslandskapet bör kunna bevara betydelsefulla kännetecken från ett traditionellt markutnyttjande – ett öppet landskap, bevarande av de viktiga övergångszonerna mellan åker och skog samt en god byggnadskultur.

Det nya kulturmiljötänkandet innebär att samverka mellan natur- och kulturmiljövården bör kunna utvecklas i en fruktbar riktning.

Skaraborgska exempel

I Skaraborgs län kommer kanske upp emot 25 (XX) hektar att tas ur spannmålsproduktion. Vi vill inte att detta sker på sådant sätt att de olika särdrag i landskapet som finns i länets olika delar skadas. Några exempel på detta:

Falbygdens öppna böljande åkerlandskap bör bibehållas intakt. I direkt anslutning till Västgötabergets sluttningar där ädellövskog av olika arter dominerar kan vi dock tänka oss att viss skogsodling av dessa trädslag kan ske som en positiv sak. På de stora slätterna i länets västra jordbruksbygder vill vi bibehålla intrycket av ett "oändligt landskap". Här kan skogsodling som sker oplanerat på flera små arealer utefter raka skiftesgränser lätt förta det nämnda intrycket. Planerad odling av t. ex. ek i sammanhängande områden i anslutning till bebyggelsecentra kan i samma miljö tillföra landskapsbilden nya värden.

Kommunerna har en nyckelroll

Inflytande i dessa frågor måste läggas nära de människor som direkt berörs. Därför är kommunernas medverkan viktig. Genom kommunala beslut ges människor möjligheter att i demokratisk ordning få inflytande över landskapets utformning.

Naturrenslagen och plan- och bygglagssystemet ger kommunerna den formella möjligheten till påverkan. Samtidigt tillgodoses genom den planeringsfilosofi som kommer till uttryck i dessa lagar riksintressen och andra regionala intressen. Vad som krävs är att kommunerna försörjs med bra underlag för sina beslut bl. a. från ansvariga statliga organ så att en aktiv planering blir möjlig och att de genom politiska uttalanden får stöd för sitt arbete.

Nya instrument behövs

Mot. 1987/88

Jo796

Jordbrukets skötsellag och naturvårdspolitikens ersättningssystem är uppbyggda under den generella förutsättningen att inga större förskjutningar i markanvändningen kommer i fråga. Dessa instrument är enligt vår mening inte tillräckliga i dag, utan bör utvecklas. Samtidigt bör de statliga insatserna ses över och samordnas så att en gemensam syn, åskådliggjord i kommunernas översiktsplaner, kommer till uttryck i beslut oavsett hur frågorna hanteras av kommunala eller statliga organ.

Det är dags att från samhällets sida formulera en helhetssyn på det framtida odlingslandskapets användning och gestaltning.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om odlingslandskapets förändring.

Stockholm den 26 januari 1988

Anders Nilsson (s)

Sven-Gösta Signell (s)

Kjell Nordström (s)

Birgitta Johansson (s)